

MARJORIE KELLY-TED HOWARD

**A DEMOKRATIKUS
GAZDASÁG SZÜLETÉSE**
JÓLÉTET MINDENKINEK, NEM CSAK KEVESEKNEK

MARJORIE KELLY-TED HOWARD

A DEMOKRATIKUS GAZDASÁG SZÜLETÉSE

JÓLÉTET MINDENKINEK, NEM CSAK KEVESEKNEK

Szép
Könyvek

A mű eredeti címe:

The Making of a Democratic Economy

– Building Prosperity for the Many, Not Just the Few

Copyright © 2019 by Marjorie Kelly, Ted Howard

Copyright © Berrett-Koehler Publishers, Inc., 2019

Magyar kiadás © SzépKönyvek Kiadó, 2021

Borítókép (háttér): Creative_hat – www.freepik.com

ISBN: 978-615-6215-05-5

Fordította: Vancsó Éva

Hungarian translation © Vancsó Éva, 2021

Lektorálta: Pogátsa Zoltán

Olvasószerkesztette: Tamás Tibor

A SzépKönyvek Kiadó (www.szepkonyvek.hu)

a Magyar Könyvkiadók Érdekvédelmi Szövetségének tagja.

Felelős kiadó: Szalontai Attila

Minden jog fenntartva, beleértve a részbeni vagy teljes újrakiadás jogát,

a formátumtól függetlenül.

Tördelés: Szalontai Attila

Nyomdai munkák: Raszter Nyomda

Felelős vezető: Pokorny Zoltán

TARTALOM

Naomi Klein előszava	11
A szerzők előszava.....	17
Lektori előszó.....	21
BEVEZETÉS.....	23
Gazdaság, amely az embereké, általuk és értük van.....	26
Az 1% gazdasága, érte és általa	27
A szörny gyomrában.....	30
Túl sok az elnevezés.....	33
Túl a bálnára tapadó kagylókon.....	34
Újdonságra éhezve	39
1. GAZDASÁG AZ EMBEREKTŐL, ÁLTALUK	
 ÉS ÉRTÜK.....	43
Láthatatlan hadsereg	45
Miért kell demokráciát vinni a gazdaságba?.....	50
A demokratikus vs. Extrakív gazdaság alapelvei	52
Szigorú és gondoskodó.....	59

2. A KÖZÖSSÉG ELVE	61
A demokratikus gazdaság megteremtése az indiánok földjén	64
Egy jobb társadalom megtervezése	66
Mitakuye oyasin, ami lakota nyelven annyit tesz, az „összes rokonom”	72
Az extraktív gazdaság ethosza	75
A mélyben rejlő történetek	76
3. A BEFOGADÁS ALAPELVE.....	83
Csapatépítés, az akadályok leküzdése	87
Két város regénye Portlandben	92
Ami nem látszik, ha a tőke nyelvén beszélünk	93
A befogadás kiterjesztése a gazdasági fejlődésben.....	95
4. A LOKALITÁS ALAPELVE	99
A szegregációtól a közeledésig	102
Menetközben kialakul	105
A nagyágyú megszerzése.....	108
Vissza a helyihez	109
Szembemenni a tradícióval, felvenni a harcot a kétkedőkkel	110
5. AZ ÖNBECSÜLÉST ADÓ MUNKA ALAPELVE.....	115
Az önbecsülést adó munka válsága.....	117

Egyensúlyba hozni a küldetést és a vállalat vezetését.....	119
A tulajdonlás átalakítása kizsákmányolásból	
Szövetségé.....	121
Egy erős ökoszisztéma kiépítése a cél érdekében	122
A munka tisztességtelen játszma	125
A munka mint kiküszöbölendő költség	128
A harc az életünkért	130
6. A DEMOKRATIKUS TULAJDONLÁS	
ALAPELVE.....	133
Egy költséges kitérő NASDAQ-on	136
A józan ész visszavásárlása	138
A munkavállalók bevonásának katalizátorai	140
A vállalatok mint élő rendszerek	143
Az üzleti példán túl.....	144
Miért nem elég a külső szabályozás?	146
A demokratikus gazdasági modell készen áll a terjeszkedésre.....	150
7. A FENNTARTHATÓSÁG ALAPELVE	153
Nagyszabású rendszerdinamika	155
Újra megcélozni a Holdat	158
Az ügy középpontja: a tulajdonlás modellje.....	159
A szabályozástól a hatalomátvételig.....	160
A nagy bankokat meg tudjuk menteni, de mi van a bolygóval?	162

Mi számít válságnak?.....	164
Az etikus gazdaság a rugalmasan reagáló gazdaság.....	167
Leesik a tantusz.....	168
8. AZ ETIKUS PÉNZÜGYI RENDSZER	
ALAPELVE.....	171
A választók felvillanyozása	174
A pénzügyekkel szorosan összefüggő sors.....	177
Helyben építés, országos támogatás	180
Centralizált kizsákmányolás kontra helyi megmozdulások hálózata.....	181
Financializáció és összeomlás.....	182
Az etikus pénzügyi rendszerhez vezető utak	186
KONKLÚZIÓ	191
A legitimitásban rejlő erkölcsi erő	194
Hangok a mélyreható változásért	195
Az extraktív gazdaság előtt tiltott területek.....	197
Forradalmi remény	199
 Utószó.....	 201
A demokratikus gazdaság hálózata.....	207
Köszönetnyilvánítás	217
A szerzőkről.....	225
Végjegyzetek	233

GAR ALPEROVITZ-NAK

NAOMI KLEIN ELŐSZAVA

A válság pillanataiban, amikor a minket körülvevő rendszer megszűnik működni, repedések jelennek meg mindazon, amit biztosnak hittünk, horgonyt vesztetté válunk, képtelenné arra, hogy megmagyarázzuk, hogyan működik a világ, és hol van a helyünk benne. Ezek a repedések nem tátonganak sokáig. A félelem, ami megoszt és egymás ellen fordít minket, gyorsan beléjük furakodik – hacsak nem tudjuk előbb megtölteni az űrt reménnyel.

A remény teszi lehetővé, hogy válság idején ne csak nemet tudjunk mondani. Ne értsenek félre: nemet mondani a világszerte felemelkedő oligarchákra és tekintélyuralmi rendszerekre, nemet mondani a kerítésekre a határokon, nemet mondani a fokozódó klímaválságra erkölcsi kötelességünk. Azonban a remény – a valódi remény, amely előrelátáson és tervezésen alapul – teszi a reaktív lépéseket átalakulást célzó cselekedetekké. Tudnunk kell azt is, mit támogatunk, nem csak azt, hogy mi ellen harcolunk; a tiszta és világos elképzelés arról, milyen világot akarunk, megvilágítja az ösvényt előttünk. Ez jelenti a reményt: ha látjuk magunk előtt a jövőt azáltal, hogy képesek vagyunk együtt álmodni.

A remény életben tartásához szilárd alapokra van szükség. Nem elég fantáziálni arról, hogy létezhet egy másik világ,

képesnek kell lennünk részletesen magunk elé képzelni, megtapasztalni kicsiben, átérezni, belekóstolni. A következő oldalakon Marjorie Kelly és Ted Howard konkrét történeteket mesél el, példákat hoz a való életből, hogy őszintén hihessünk ebben az új világban.

A történetek – szövetkezeti alapon munkavállalói tulajdonban lévő munkahelyekről; városokról, amelyek elkötelezték magukat a faji igazságosságon alapuló gazdaságpolitika mellett; etikus finanszírozásról és befektetésről; közösségekről, amelyek a válság frontvonalában állva építik az újat – megmutatják nekünk, hogy egy másfajta gazdasági rendszer nem csak elméleti lehetőség vagy távoli utópia, hanem a valóságban is születőben van. Kétségtelen, hogy az út, amely a jelenlegi – extraktív*, kegyetlen és alapvetően fenntarthatatlan – gazdasági rendszerből egy olyan felé vezet, amely a közösségen, a demokrácián és az igazságosságon alapul, bizonytalan és nem lehet levágni kanyarokat. Azonban a könyv történetei segítenek megérteni, hogyan építhetjük ezt az utat menetközben, kezdve azzal, hogy túllépve az elszigeteltségen és reménytelenségen, megtesszük az első lépést.

Kelly és Howard történeteiben látjuk, hogy életteli vezetők emelkednek ki azok közül, akik számára a jelenlegi rendszer sosem felelt meg. Például bemutatják nekünk az oglala lakota

* Kizsákmányoló gazdaság, amely nem termeli újra a javakat, hanem folyamatosan kizsákmányolja a természeti környezetet, a szegényebb társadalmi rétegeket és országokat, valamint a jövő generációkat. (A szerk.)

indián vezetők egy új generációját, akik figyelemre méltó „regeneratív közösséget” hoznak létre a Pine Ridge Rezervátum mélyszegénységéből. Azoknak kell élen járniuk, akiket a legtöbb erőszak és kirekesztés ért, de ez nem azt jelenti, hogy a többiek megússzák a munkát. Ha mindent megváltoztatsz, abban mindenkinek szerepet kell vállalnia. Ezért Kelly és Howard nem csak aktivistákról és helyi szintű, alulról induló kezdeményezések vezetőiről ír, hanem a demokratikus gazdaság más valószínűtlen szövetségeseiről, olyan helyekről, ahol túllépve a vállalati kapitalizmuson, elvetették a jövő magvait kórházak beszerzési részlegein, nyugdíjpénztári irodákban, akár néhány vállalat igazgatótanácsában is. Nem arról van szó, hogy néhány radikális besurrant, hogy felforgassa ezeket a gazdasági intézményeket – a rendszer összeomlik körülöttünk, és ettől a korábbi radikális megoldások most már észszerűnek tűnnek. Többek között azok szemében is, akiknek hatalmukban áll jelentős erőforrásokat átmozgatni a jelenlegi rendszerből a következőbe.

Van egy kifejezés, amelyet a dél-amerikai aktivisták előszeretettel használnak, amikor arról beszélnek, hogy egy forradalmat alulról kell megszervezni, ez pedig a *trabajo de hormigas* („hangyamunka”). Ez a kifejezés alkalmas arra, hogy megértsük, miként tekint Kelly és Howard a közösségi vagyongyarápításért dolgozók munkájára: a felszín alatt dolgoznak, szervesen, de központi irányítás nélkül, megásva az alagutat annak, ami ezután következik.

Kelly és Howard alázattal közelít a témához, tudva, hogy a hangyák munkáját hétköznapi emberek végzik, nem szuperhősök

vagy próféták. A szerzők tudomásul veszik a saját menetközben átélt kudarcaikat és botlásait, és ez lehetővé teszi, hogy mi is elfogadjuk a sajátjainkat. A hibák fontosak, mert a demokratikus gazdaság most formálódik, arra épül, hogy tapasztalatból tanulunk: néhány megoldás rettentően sikeres, mások meg nem. Kelly és Howard arról beszél, hogy a demokrácia Petricsészejében ezekből a tapasztalatokból hogyan alakul ki egy új gazdasági rendszer, hogy a helyi szinten működő megoldások megtalálásával és az alternatívák kipróbálásával járó kemény munka új intézmények alapjait fekteti le. Ezek aztán gombamód szaporodhatnak majd, amikor a politikai nyitás alkalmat ad rá. Ilyesmi már történt korábban, így született a New Deal az USA-ban, és így jött létre a kanadai egészségügy egypilléres finanszírozási rendszere. Valami hatalmas erő dolgozik itt, de készen kell állnunk a hosszú távú tervekre és az életre szóló elköteleződésre.

Ehhez jól illik, hogy Kelly és Howard könyve eszünkbe juttatja a nagyszerű brit történész, E. P. Thomson munkásságát, aki *Az angol munkásosztály születése* című művében kijelentette, hogy a munkásosztály a maga társadalmi és kulturális identitásával nem a semmiből bukkant elő és nem is passzív tömeg, amelyet a történelem formált. Thomson ehelyett amellet érvelt, hogy az angol munkásosztály „jelen volt a saját születésénél”, felhasználta az önrendelkezését, az ellenállás különböző formáit és a képességet, hogy megálmodjon egy jobb világot. Egy demokratikus gazdasági rendszer is jelen van a saját születésénél. Ez nem egy horizonton lebegő absztrakt lehetőség, és nem is

születik meg automatikusan. Nekünk kell elkezdni építeni. Együtt, most.

Csakhogy sietnünk kell. Sok fronton máris kifutottunk az időből, és elfogyott a türelmünk. Eljött az idő, hogy számba vegyük és orvosoljuk a kárt, amelyet a rabszolgotartás és a gyarmatosítás okozott; ideje, hogy határozott lépéseket tegyünk a katasztrofális éghajlati változások elkerülésére. Ahogy arra Kelly és Howard rámutat, ezekkel a válságokkal a nyakunkban nem elég, ha teret biztosítunk a kísérletezésnek, készen kell állnunk nagy lépésekre is, utat kell adnunk az új világnak, hogy létrejöhessen. Például, a legutóbbi gazdasági válság idején kormányaink elővarázsoltak a semmiből több száz milliárd dollárt, hogy megmentsék a pénzügyi ágazatokat. Miért nem használhatjuk ezt az erőt, hogy a gyökerénél, vagyis a nyersanyagkitermelésnél mérjünk csapást a klímaválságra, felvásárolva és fokozatosan leépítve a fosszilis tüzelőanyagokkal foglalkozó vállalatokat – mindezt úgy, hogy az átmeneti időszakban a korábban leginkább marginalizált közösségek prioritást élvezzenek?*

Az biztos, hogy több krízisre is számíthatunk a közeljövőben. Tudjuk, hogy a régi rendszer „sokkdoktorai” terveket szőnek, hogyan húzzanak hasznot ezekből a válságokból, lerakva az alapjait a további elnyomásnak, kizsákmányolásnak, megszorításnak, még több Flintnek, Puerto Riconak és Brazíliának.

* Jelenleg is hasonlóan kezelik egyes jegybankok a COVID-19 járvány okozta gazdasági válságot, hiszen korábban elképzelhetetlen mennyiségű pénzt „nyomtatnak”. (A szerk.)

Nekünk is szükségünk van tervekre és mintákra. Minél többet teszünk a demokratikus gazdaságért ma, annál felkészültebben várjuk, hogy megragadhassuk a történelem kormánykerekeit és a következő rendszer felé navigáljunk. Ez a könyv pont jókor jelenik meg ehhez.

— NAOMI KLEIN,
kanadai társadalmi aktivista, forgatókönyvíró, író,
a *Sokkdoktrína*, az *Ez mindent megváltoztat*,
a *Nem, nem elég* és a *No Logo*
című könyvek szerzője.

A SZERZŐK ELŐSZAVA

A szórványos próbálkozások során – anélkül, hogy kapcsolatba kerültek volna, sokszor egyáltalán nem is tudva egymásról – névtelen vezetők vetik el a magvait annak, amire sokan ki vagyunk éhezve, mégis alig tudjuk elképzelni: egy olyan gazdaságnak, ami lehetővé teszi, hogy jól éljünk, figyelembe véve a bolygónk korlátait. Ezek az emberek kikövezik az utat egy olyan gazdasági rendszer felé, amely az embereké, általuk és értük van. Megismerve ezeket a vezetőket, menetközben szűrtük le az első alapelveket. Arra jutotunk, hogy egy egységes gondolkodásmód van kialakulóban arra vonatkozóan, hogy hogyan szervezzük meg a gazdaságot – egy olyan gazdaságot, amely túllépve a vállalati kapitalizmus kontra államszocializmus közötti bináris választáson, valami újat mutat.

Ennek az új rendszernek az elsődleges alapelvei a közösség és a fenntarthatóság, ami, ahogy azt az amerikai őslakosok régóta tudják, egy és ugyanaz. A további alapelvek esélyt adnak a kirekesztetteknek: a munkát a tőke elé helyezik, biztosítva a tulajdonjog széles körű gyakorlását, hogy a befektetés az emberek, a helyi közösség, valamint a természeti környezet, a *környék* érdekét szolgálja. A profit egy eredmény, nem pedig az elsődleges cél. A fenntarthatóság és egyenlőség korához illő új céges formákat

alakítanak ki, olyan tulajdonviszonyokat, amelyek túlmutatnak a primitív kizsákmányoló felfogáson a „jól sáfárkodás”-ról alkotott korszerűbb elképzelés felé.

A születőben lévő demokratikus gazdasági rendszer erős kontrasztban áll napjaink extraktív gazdaságával, amelyet egy elit réteg a pénz kivonására tervezett meg. Ez a gazdasági struktúra a bolygó egy százalékáé, általuk és értük van. A társadalom rég demokratiszálta a kormányzást, de sosem demokratizálta a gazdaságot. Ez a történelmi léptékű projekt most kezdődik. Mindannyiunknak jut szerep a lehetséges következő rendszer támogatásában.

Ez a könyv mindenkinek szól, akit aggaszt bolygónk és civilizációnk sorsa. Hasznos lehet aktivistáknak és mindazoknak, akik felismerik, hogy a jelenlegi status quo többé nem fenntartható, valljanak bármilyen politikai nézetet. Jó hasznát vehetik alapítványok, nonprofit kórházak, főiskolák és egyetemek, kormányzati és nonprofit fejlesztési projektek, a társadalmi hatást szem előtt tartó befektetők, haladó szellemű és munkavállalói tulajdonban lévő cégek, szakszervezetek, polgármesterek és más civil vezetők. Politikatudósok és közgazdászok is értékes olvasmánynak találhatják, bár ez nem egy tudományos mű.

A könyv nemzetközi közönségnek szól. A történetek nagy része az USA-ból és az Egyesült Királyságból származik, a kapitalizmus születési helyéről és epicentrumából. Azonban a megszerzett ismeretek alkalmazhatóak sok országban, mert ahogy az extraktív gazdaság globális, a demokratikus gazdaság is világszerte felemelkedőben van. A könyv minden egyes fejezete egy olyan helyet mutat be, ahol a demokratikus gazdaság

felemelkedésén dolgoznak. Nyugodtan lapozzanak ahhoz a fejezethez, amelyiket a legérdekesebbnek találják.

Mi magunk, a két társszerző, Marjorie Kelly és Ted Howard, a *Democracy Collaborative* igazgatói vagyunk. Ez egy húsz éve létező nonprofit szervezet, amely a demokratikus gazdaság egyfajta kutató-fejlesztő laboratóriumaként működik. Ötvenegynehány munkatársunk van – Washingtonban, Washington DC-ben, Clevelandben, Ohióban, Brüsszelben, az angliai Prestonban és egyéb helyeken –, akik elméletben és gyakorlatban segítik a transzformatív változást célzó ötletek kidolgozását. Lokális munkát végzünk, segítünk a közösségeknek olyan vagyont teremteni, ami helyben is marad és sokak hozzáférnek, felhasználva a szektorális fejlesztéseket, amelyeket a társadalmi gyökerekkel rendelkező, helyben lehorgonyozott intézmények ereje táplál, és amelyek tulajdoni gyökerei is helyi szintűek. Elméleti és gyakorlati kutatásainkban, valamint szakpolitikai munkánk során olyan területeken tervezünk meg nagyszabású, rendszerszintű változásokat, mint a környezetvédelem, a finanszírozási és a tulajdonlási formák. Az újságok főcímeiben megjelenő válságokat eredményező rendszerek szintjén dolgozunk.

Az elmúlt években, ahogy nőtt a szolgáltatásaink iránt a kereslet, a munkatársaink száma megháromszorozódott. A növekedés oka, hogy az emberek egyre inkább sóvárognak az átalakítást célzó megoldások után, és van egy sor vízióval rendelkező befektető, akik osztoznak ebben a sóvárgásban. Eljutottunk arra a pontra, hogy már nincs kapacitásunk minden olyan közösséggel, szervezettel, politikai vezetővel együttműködni, amelyek a

partnerünk szeretne lenni. Ezért írtuk meg ezt a könyvet, hogy az érdeklődők rendelkezésére bocsássuk mindazt, amit mi és mások már megtanultunk.

Ez a könyv két elme munkája, akik egy emberként dolgoztak, ezért előfordul, hogy egymásról harmadik személyben beszélünk – „Marjorie”-ként és „Ted”-ként. Marjorie Kelly a Democracy Collaborative alelnöke és a könyv első számú szerzője. Újságíróként és a *Business Ethics* című magazin szerkesztőjeként bőséges tapasztalattal rendelkezik haladó szellemű vállalkozások és befektetések terén. Emellett két korábbi könyv szerzője, és olyan vállalati és pénzügyi struktúrák gyakorlati megtervezője, melyek szociális misszióval rendelkeznek, céljuk a társadalmi szerepvállalás és széles körű tulajdonlás. Ted Howard a Democracy Collaborative elnöke és társalapítója, segített megtervezni a Cleveland Foundationt és más szervezeteket, valamint létrehozni a munkavállalói tulajdonban lévő Evergreen Szövetkezetet. Számos társadalmi gyökerekkel rendelkező intézménnyel működik együtt, például nonprofit kórházi szervezetekkel, főiskolákkal, egyetemekkel, és egyre több politikai vezetővel az Atlanti-óceán mindkét partjáról.

Mindketten olyan radikálisok vagyunk, akik két lábbal a földön állnak. Könyvünk célja ráébreszteni az olvasókat, hogy egy új rendszer van születőben. A különböző modellekben, megközelítésekben és ideológiákban, amelyekkel munkánk során találkozunk, egy új egységes paradigmát láttunk körvonalazódni. Reméljük, az olvasók e könyv révén jobban megértik, milyen lehetséges út áll előttünk, és hogy hogyan csatlakozhatnak azokhoz, akik már ezen az úton járnak.

LEKTORI ELŐSZÓ

A modern társadalmaknak szinte minden aspektusa demokrati-
zálva van. A legegységesebben a politika, ahol az *egy ember egy
szavazat* elvére alapozva demokratikus választásokat tartunk. De
ugyanígy demokratizálva vannak a civil szervezetek is, amelyek
elszámoltatható vezetőséget választanak maguknak. Köztük a
szakszervezetek és a cégeket tömörítő kamarák is.

De demokratizáltuk még a családot is. Nem csak a nőknek
adtunk egyenlő jogot a férfakkal, de a haladó pedagógia még a
gyerekeket is ajánlja egyenlő felekként kezelni, akik kifejezhetik
igényeiket és ellenérzéseiket, amelyeket a családnak ajánlatos
figyelembe venni.

Gyakorlatilag nincs már a modern társadalomnak nem de-
mokratizált része, csak egyetlen: a gazdaság.

Tulajdonképpen elképesztő, hogy mennyire nem esik szó a gaz-
dasági alrendszer demokratizálásáról.

Pedig sok teendőnk lenne. Először is demokratizálni kellene a tő-
kéhez jutást, azt, hogy ne a születés lottója során dőljön el, hogy ki-
ből lesz cégtulajdonos, kiből pedig megélhetést nem adó bérekért

robotoló munkás. Ez már egyszer sikerült, a második világháború utáni jóléti államok korában. Azóta azonban visszacsúsztunk a befagyott társadalmi osztályok vadkapitalizmusába.

De demokratizálni kellene magát a céget is. Nem szükségszerű, hogy a munka világa a kényszer világa legyen, ahol a saját tevékenységükről, a cég stratégiájáról döntéssel nem rendelkező alávetett egyének kénytelenek elviselni főnökeik folyamatos monitorozását, nem ritkán pszichológiai agresszióját, munkabérükről pedig mások döntenek. A kapitalizmusban is léteznek az öngazgató vállalatnak olyan formái, amelyek humanizálnák az elidegenedett munkát.

Végezetül demokratizálni kellene a cégek működését a társadalom szövetében, hogy ne rideg, önérdekű szociopata szervezetekként dominálják az utóbbit, hanem lokális, fenntartható, szociális célokat valósítsanak meg. Ehhez el kell érni, hogy a legkülönbözőbb társadalmi érdekek képviselői is befolyást nyerjenek a cégek döntéseire.

Nagyon sokan gondolkodnak ma már ezeken a kérdéseken, a gazdaság demokratizálásán, hogy felzárkózzon a modern társadalom többi részéhez. Nekik íródott ez a könyv, számtalan példával, tapasztalattal. Jó szívvel ajánlom tanulmányozásra,

POGÁTSZA ZOLTÁN KÖZGAZDÁSZ
A Soproni Egyetem habilitált docense